

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

גליון 1

פרשת מטות תשע"ט

בענין טלטול מן הצד לדבר האסור אך יביא תועלת לדבר המותר

והאחרונים הקשו על קושיית התוס' דהוי כלי הניטל לצורך דבר שאינו ניטל, דהרי הכלי ניטל לצורך דבר הניטל שהרי טעם כפיית הכלי הוא כדי שלא יבוא לאוכלו לחמץ וא"כ הכלי ניטל כדי למנוע את האדם מן החמץ ולא לצורך החמץ.

וראיתי שפירשו דאפשר דזהו כוונת התוס' בתי' השני שכתבו דכאן שרי דילמא אתי למיכליה, וכוונתם שמשום הכי הוי לצורך האדם, ולפ"ז י"ל כן גם בנידו"ד שמוותר לפתוח את המגירה הנ"ל ולטלטל את הפח בטלטול מן הצד לצורך דבר המותר דחשיב לצורך דבר המותר משום שתכליתו היא לסלק מעליו את הלכלוך המפריע לו, וכל זה הוא לתי' השני שבתוס'.

אלא דמלשון הראשונים שהעתיקו את דברי התוס' מבואר לא כן שמשמע מדבריהם דכאן התירו אפי' לצורך דבר שאינו ניטל משום חששא דשמא יבוא לאוכלו, וכן משמע מדברי התוס' עצמם שהרי בתירוצם הראשון סברי שהכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל ולא התירו אלא כשטלטלו לצורך מקומו, וא"כ אין מסתבר שבת' השני חזרו מזה ולומר דבזה נחלקו ב' התי' שבתוס' שזהו תימא, ויותר מסתבר שכוונת התוס' שכאן התירו לטלטל את הכלי אפי' לצורך דבר שאינו ניטל שמא יבוא לאוכלו.

ואם נאמר כן מבואר בתוס' דכל שטלטלו לצורך המוקצה אע"פ שתכליתו הוא ההיתר חשיב לצורך דבר האסור והכי נמי בנידו"ד יהי אסור לטלטל המגירה דחשיב כטלטול מן הצד לצורך דבר האסור וכמו שמשמע מדברי התוס' וכנ"ל.

יבואר ביאור חדש בסוגיא שם

וכבר נודע מה שפירשו בכמה חיבורים² שכ' ביאור חדש בדברי הגמ' הנ"ל, דבגמ' שם אמרו חמצו של נכרי עושה לו מחיצה משום היכר והיינו משום כדי שלא יבוא לאוכלו ובמוצא חמץ ביום טוב כופה עליו את הכלי לא אמרו משום היכר, ומשמע דטעמא אחרינא אית ביה.

והנה הרמב"ם (פרק ג' מהלכות חמץ ומצה הלכה ה') כתב וז"ל 'מי ששכח או הזיד ולא בדק בליל ארבעה עשר בודק בארבעה עשר בשחרית, לא בדק בשחרית בודק בשעת הביעור, לא בדק בשעת הביעור בודק בתוך החג, עבר הרגל ולא בדק בודק אחר הרגל כדי שיעבר מה שיימצא מחמץ שעבר עליו הפסח מפני שהוא אסור בהנייה, ובהלכה ו' כתב וז"ל 'כשבדק החמץ בלילי ארבעה עשר או ביום ארבעה עשר או בתוך הרגל מברך קודם שיתחיל לבדוק ברוך אתה ה' וכו' אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ, ובדק ומחפש בכל המקומות שמכניסין להם חמץ כמו שבארנו, ואם בדק

יבואר בדין לטלטל פח אשפה באופן שלא נעשה בסיס מן הצד לצורך דבר המותר

נשאלתי במי שיש לו פח בתוך מגירה בארון שכדי לפתוח את הפח פותחים את המגירה ומטלטלים את הפח שמחובר בה שהוא מוקצה מחמת גופו האם יש מקום להתיר לפתוח את הפח הנ"ל בשבת.

וראשית יש לומר שהמגירה הוא בסיס לדבר האסור, שמונח בו דברים המוקצים שאינם ראויים לכלום, ואף שהתחדש שגרף של רעי מותר לטלטלו בשבת והיינו שמוותר לטלטל כלי המיועד לרעי כדי להכניס בו רעי שהתירו כן מפני כבוד הבריות, אבל כשמונח בו מוקצה הרי הוא בסיס לדבר האסור ולא הותר לטלטל הגרף אלא לצורך לכלוך שמפריע כמו רעי שבזה התירו לטלטלו, אבל באופן שאינו לכלוך כגרף של רעי, ורוצה להכניסו בפח האשפה א"כ אין מקום להתיר מדין גרף של רעי, וא"כ הרי הוא מטלטל בסיס לדבר האסור.

[אמנם אם ה' הפח קבוע בדלת הארון ה' מקום להתיר משום שהדלת אינה נעשית בסיס וכמו שמבואר בשבת (דף ק"ב ע"ב) שמוותר לטלטל דלת שקבוע בה נר].

ולכן כל הנידון להתיר הוא רק אם הוא יניח בקבוק בתוך המגירה הנ"ל ועי' תחשב המגירה כבסיס לדבר האסור והמותר (והקבוק יותר חשוב מהפח) ובסיס העשוי לדבר האסור והמותר מותר לטלטלו בשבת ע"י טלטול מן הצד, ובזה חשיב פתיחת המגירה כטלטול מן הצד שהרי אינו אוהז במוקצה עצמו.

אמנם כל התירא דטלטול מן הצד אינו אלא לצורך דבר המותר אך לצורך דבר האסור אסור וכמבואר בשו"ע (סי' רי"א ס"ח), וא"כ כאן לכאן חשיב שהוא מטלטל לצורך דבר האסור שטלטל את המגירה לצורך הפח אשפה, אלא דאפ"ל שהטלטול הוא לצורך האדם שהרי פתיחת המגירה היא כדי לסלק את הלכלוך שמפריע לאדם בביתו וא"כ אפשר דחשיב כטלטול לצורך דבר המותר.

יבואר דין כפיית הכלי על החמץ ביו"ט

והנה בגמ' בפסחים (דף ו' ע"א) מבואר דהמוצא חמץ ביו"ט כופה עליו את הכלי, והתוס' שם הק' וז"ל 'כופה עליו כלי. אע"ג דאיכא למ"ד בפ' כירה (שבת מג.) אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל איכא לאוקמי בצריך למקומו, אי נמי הכא שרי משום דילמא אתי למיכליה.

² יעויין בספר בד קדש פסחים סימן ו' בסופו, וכן ראיתי בספר חוקת הפסח להגאון ר' דוד כהן שליט"א.

¹ ומרן ההו"א באו"ח (סימן מ"ח ס"ק י') כתב שהגרף אינו מוקצה משום שהכלי מיועד לשימוש אלא גזירה בתראה שאסור לטלטלו שלא לצורך כבוד הבריות,

יבואר דין טלטול מוקצה ע"י קנה וטלטול פסולת מעל השולחן ע"י סכין

והנה יש לדון ולהביא ראיה ממש"כ בט"ז (סי' ש"א סק"ב) שאסור לטלטל מוקצה בקנה, והוכיח את דבריו מדברי השו"ע בהל' פסח (סי' תמ"ו ס"ג) שכ' שחמץ שהי' מונח על גג של אינו יהודי [ואין החמץ של הישראל] ונתגלגל לתוך גגו של ישראל, בשאר ימי הפסח הוא דוחפו בקנה לגגו של האיני יהודי כדי שלא לגעת בחמץ בפסח, ואם זה ביו"ט כופה עליו את הכלי, ומבואר שאסור לטלטל מוקצה ביו"ט אפי' בקנה.

וקשה על דבריו שהט"ז סותר את משנתו, שכ' (בסי' ש"ח הובא במ"ב ס"ק קט"ו) שמותר להוריד מעל השולחן עצמות וקליפין בסכין, ומ"ש מלטלטל בקנה את החמץ ביו"ט שבשניהם הוי טלטול כלאחר יד, וביאר בפמ"ג שבחמץ חשיב טלטול מן הצד לצורך דבר האסור אך בעצמות הוי טלטול לצורך דבר המותר כדי שלא יהיו על השולחן והיינו בצריך למקומו, אמנם צריך ביאור שהרי גם בחמץ הוי לצורך דבר המותר שטעם הטלטול הוא כדי להרחיק את האדם מן החמץ, כדי שלא יבוא לאכלו, ומ"ש מעצמות וקליפין שהוא רוצה להרחיק את הפסולת מהשולחן דשרי, ואפשר דבצריך למקומו חשיב לצורך דבר המותר אבל לצורך הרחקת החמץ חשיב צורך דבר האסור, וצ"ע.

ולכן קשה להביא ראיה משם לנידוד דיש להסתפק למה דומה פתיחת המגירה לצורך הוצאת האשפה דאפשר דדמי להוצאת החמץ שהרי אין הוא צריך למקומו להשתמש אלא שהאשפה מפריע לו בביתו ודמי לחמץ בביתו ומפריע לו לדור בביתו עם החמץ אבל אינו חשוב צריך למקומו, ולא דמי לטלטול עצמות וקליפין מן השולחן כשצריך למקומו וצ"ע.

עוד כמה ראיות לנידון זה

והנה מזהא דמקשינן בגמ' שבת (דף מ"ג) לר' יצחק מזהא דנותנים כלי תחת הדלף, והרי מבואר דמטלטלין כלי לצורך דבר שאינו ניטל ומתרגינן בדלף הראוי, ולכאורה הרי נתינת הדלף בכלי הוא לצורך שלא יטנף הבית וחזינן דחשיב לצורך דבר שאינו ניטל שהרי מטלטלו עתה לצורך הדלף.

והנה מדברי המג"א (סימן רע"ט ס"ק ט') שכתב שמותר לומר לעכו"ם לטלטל הנרות להאיר בחדר אחר משום דאי בעי מצי מטלטלו מן הצד ומבואר שמותר לטלטל את הנרות המונחים ע"ג השולחן היכא שהשולחן אינו בסיס לדבר האסור כגון שיש עליו גם דברי היתר⁵, לצורך להאיר בחדר אחר דהיינו לצורך גופו של הנר, וכ"כ בפמ"ג (סימן ש"ח ס"ק י"ח במשבצות זהב) וכ"כ הב"מ אכן בשולחן ערוך הרב מסיק לאסור לטלטל את השולחן הנ"ל אפי' כדי להאיר במקום אחר.

ולדברי המג"א י"ל דכמו ששם חשיב טלטול השולחן לצורך דבר המותר שהמטרה היא לא לטלטל את הנרות אלא כדי

לאחר הרגל אינו מברך, עכ"ל, ומבואר דברגל מברך אפי' בבדק ביום אחרון של חג אע"פ שאין בידו לבער החמץ ואינו יכול אלא לכפות עליו את הכלי ואפי' הכי מברך על ביעור חמץ וקשה והרי אינו ומבער החמץ כלל אלא כופה עליו את הכלי.

ומבואר בזה דהרמב"ם ס"ל שבכפיית הכלי הוא מקיים מצוות ביעור מדרבנן וביום טוב שאינו יכול לבערו מן העולם הרי הוא כופה עליו את הכלי וזהו ביעורו.

ואפשר עוד לומר בזה דמאחר ומבואר ברמב"ם ריש הלכות חמץ ומצה דבחמץ שאינו נראה אינו עובר בכל יראה אלא בכל ימצא נמצא שבכפיית הכלי הרי מתקן הכל יראה שעבר ובזה נראה דחשיב שפיר תחלת בעורו של החמץ ולכן חכמים החשיבוהו לביעור מדרבנן, ולזה שפיר מצי לברך על ביעור חמץ גם כשבודק ביו"ט אחרון.

ולפי ביאור זה בסוגיא שם אין להביא ראיה כלל לנידוד, שהתוס' שם הקשו שפיר למ"ד אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, דכאן נטילת הכלי הוא לצורך החמץ שהחמץ הוא דבר שאינו ניטל, ואין הכלי ניטל לצורך ההרחקה של האדם מן החמץ שהרי בכפיית הכלי הרי הוא מקיים ביעור החמץ וע"כ חשיב טלטול לצורך החמץ ואין להביא כלל ראיה לנידוד^{4,3}.

³ והעירוי בזה דבשלמא בביאור הגמ' מצינו לפרש שהכלי הוא גם ביעור החמץ, אך ודאי שכפיית הכלי הוא גם שלא יבוא לאוכלו, שהגמ' שם אומרת 'המוצא חמץ ביו"ט כופה עליו את הכלי, ואם של הקדש אינו צריך מ"ט מיבדל בדילי מיניה', ומבואר להדיא שכפיית הכלי הוא כדי שלא יבוא לאוכלו, וא"כ אכתי קשה מה הוקשה לתוס' דהוי כלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל דכאן הוי שפיר לצורך דבר הניטל שהרי הכלי ניטל אף כדי להרחיק את האדם מן החמץ וכנ"ל. ונראה דבחיוב שחייב בביעורו לא נאמר בו דין שמה יבוא לאכלו אלא שכבר נתחייב בביעורו ולהכי לא חשיב טלטול לצורך האדם שלא יבוא לאכלו.

⁴ ובדרך אגב יש להביא כאן קושיא נפלאה שהעירני א' התלמידים בסוגיא שם, שמדברי הגמ' שם מבואר דמותר לכפות כלי על החמץ, ויל"ק שהוא מבטל כלי מהיכנו והיינו שיש איסור לבטל את הכלי משימושיו ולקובעו במקום אחד וכאן הרי יהי אסור ליטול את הכלי כדי שלא יתגלה החמץ, והאיסור של מבטל כלי הוא או משום דדמי לבונה שהוא בונה את הכלי שקובעו במקום אחד, או משום דדמי לסותר שסותר את שימושי הכלי הקודמים, ויש מקום לומר שהאיסור הוא רק היכן שיהי אסור לטלטל את הכלי רק משום מוקצה וכדו' אך לא באיסור צדדי כמו כאן שהאיסור יהי משום גילוי המוקצה, אך יל"ע בזה.

ואמרת לך בזה לכאורה דהנה מצוי בנרות חנוכה שמונחים על כסא בפתח ביתו מבחוץ, ואחרי שהם כבים רוצים להכניסם לבית, והמנהג שמניחים דבר המותר על הכסא כמו חלות וכדו' ועי' הכסא הוא בסיס לדבר האסור והמותר, וצריך שיהא טלטול לצורך דבר המותר, אמנם בנרות חנוכה העיר מרן הגריש"א זצ"ל שמאחר שאסור לטלטל את הנרות ממקומו כמבואר במרדכי שלא יאמרו לצרכו הדליקו, ומשום האי טעמא הכסא אסור לטלטלו בבין השימושים ומינו דאיתקצאי לבין השימושים איתקצאי לכלי יומא ולא יועיל דהוי בסיס לדבר האסור והמותר, אמנם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א התיר לטלטל הכסא והמנורה עליו, שהרי להזיז את הנרות משהו מותר, ומשם הכי א"י בגדר 'אתקצאי', וא"כ גם כאן יש מקום לומר כן שהרי להזיז את הכלי משהו שרי כל זמן שהחמץ מכוסה וא"כ אכתי א"י בכלל מבטל כלי מהיכנו.

אכן נראה דיש לחלק בין דין מינו דאיתקצאי לדין ביטול כלי מהיכנו, שמינו דאיתקצאי כל היכא דשרי לטלטלו אפי' במקצת אינו מוקצה, דמוקצה אינו אלא כשאסור בטלטול לגמרי, אך בביטול כלי מהיכנו מנין שהביטול הוא באופן שלא יהי לכלי שום שימוש דאפשר דאם הכלי אינו ראוי לשימושים שהוא הי' ראוי להם שפיר חשיב מבטל כלי מהיכנו, ויל"ד בזה.

⁵ ואע"פ שיש חשש שיכבה מכל מקום שרי לטלטל הנר אינו פסיק רישא שיכבה וכמו שאמרו בגמ' שבת (דף מ"ז ע"ב) [אכן כתב במ"ב (סימן רע"ו ס"ק י"ח) שבנר של שמן יש להזהר מאוד לטלטל את השולחן בנחת כדי שלא לרחק או לקרב את השמן שהוא בכלל מבעיר או מכבה], ויעויין במגן אברהם סימן רע"ו (ס"ק י').

כשמטלטל לצורך שמירת האיסור, י"ל דכאן שאין מטרתו בשימור האיסור אלא בסילוק המפריע שפיר מותר.

ועוד יש להביא ראיה לנידון זה מדברי המג"א (סי' ש"א ס"ק י"ד) שכ' דמותר לטלטל מת בטלטול מן הצד כדי שיוכלו הכהנים להיכנס לבית דחשיב טלטול לצורך דבר המותר, וא"כ גם בעניינינו י"ל שהטלטול הוא לצורך דבר המותר.

והיוצא מכל הנ"ל שנידון דידן הוא מילתא דתליא בפלוגתא, ושומר נפשו ירחק מזה.

בעניין אם נוהג דברים שבצנעא ב"ז בתמוז שחל בשבת לבעל נפש

והביא דכן מפורש בפה"מ להרמב"ם סוף תענית שכתב, 'וממה שאתה צריך לדעת כי כל מצוות הנהגות באבל נוהגות בת"ב ועוד יתבארו הלכות אבל במקומו. ודין תעניתו כדין תענית צום כפור רוצה לומר שאסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובת"ה ומוסיפין מחול על הקודש וכו' ע"כ. ומבואר דאיסור רחיצה וכו' נאסר גם משום תענית כיו"כ, אלא דמ"מ צ"ב דמאחר ונאסרו כל החמשה עניינים מחמת תענית כיו"כ וכלשון הר"מ בפ"ה מתענית. אמאי הוצרכו לאסור כל אלו משום אבל. ובשלמא ת"ת שאין אסור אלא משום אבל שפיר הוצרכו לאסור משום דיני אבילות שנוהג בת"ב. אבל שאר עניינים לא הוצרכו לאוסרם משום אבילות דהא אסורים משום דיני תענית דת"ב.

ואפשר לומר דאיכא נפק"מ במה שאסרו שאר עניינים גם משום אבילות, לגבי תשעה באב שחל להיות בשבת להיות בתוכה וכמש"כ המנח"ח שם לשיטת הראשונים דס"ל דנוהג אבילות בצנעא בשבת זו הרי אסור ברחיצת כל גופו בצונן ופניו ידיו ורגליו בחמין בשבת זו. ואי לא ה"י נאסר רחיצה בת"ב אלא משום תענית ידידי דהוי כיו"כ לא ה"י נאסר רחיצה בשבת, דתענית אינו נוהג בשבת כל עיקר דהא איתא בגמ' תענית (דף ל'). דת"ב שחל בשבת הרי זה מעלה על שלחנו כסעודת שלמה בשעתו, אבל מאחר ונאסר גם משום אבילות שפיר נאסר הרחיצה בשבת שחל ת"ב להיות בתוכה, ומש"ה לא נאסר אלא כל גופו בצונן ופניו ידיו ורגליו בחמין, אבל להושיט אצבעו במים שרי, והיינו משום דמדיני אבילות אין איסור להושיט אצבעו במים רק מדין התענית, וכמש"נ. אבל כ"ז אינו אלא להראשונים דס"ל דאבילות בצנעא נוהג בשבת אבל למהר"ם מרוטנבורג והרמב"ן דס"ל דאבילות אינו נוהג כלל בשבת זו א"כ ליכא נפק"מ בהא דנוהג איסור רחיצה גם משום אבילות, וצ"ע.

והנה ב"ז בתמוז לא נאסר לבעל נפש אלא דיני התענית כת"ב, וכמש"כ הרמב"ן הובא בר"ן בשלהי פרק קמא דר"ה דמאחר ובנביא זכריה כתיב צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהפכו לששון ולשמחה וכולהו קרי להו צום בחדא גוונא ולהכי בעל נפש יחמיר להתענות ב"ז בתמוז כמו בת"ב שזוהו עיקר דין התענית, אבל לא נוהג אבילות ב"ז בתמוז כלל שהרי מותר בתלמוד תורה גם לבעל נפש ולא נאסר בשאלת שלום ב"ז בתמוז ודיני אבילות לא נאסרו אלא בת"ב ולהכי לא שייך לאסור לבעל נפש דברים שבצנעא בשבת זו שבשבת אינו נוהג התענית כלל אפי' בצנעא וכל מה שמצינו הוא שמה שאסור משום אבילות בת"ב נוהג

להאיר לאדם את החושך ה"נ יהי מותר לפתוח את המגירה בשבת שפתחת המגירה חשיבא כדבר המותר שהצורך הוא מה שבסוף יסולק מהאדם הלכלוך והאדם הוא הותר, אך לדברי האחרונים החולקים משמע שאסור.

והנה הטעם שמותר לטלטל בטלטול מן הצד בסיס לדבר האסור והמותר מבואר בחזו"א (סימן מ"ז ס"ק י"ד) שהטעם משום שהטלטול מתייחס לדבר המותר, וא"כ בעניינינו לכא' ודאי שלא שייך לומר שהטלטול מתייחס לדבר המותר שהטלטול עצמו ודאי שהוא בשביל דבר האסור דרך מטרתו היא לדבר המותר, אך אם טעם ההתר לטלטל בטלטול מן הצד לצורך דבר האסור אינו אלא

נשאלתי אם ב"ז בתמוז שחל בשבת אם בעל נפש שמחמיר בכל החמשה עניינים ב"ז בתמוז על פי מה שכתב במשנה ברורה (סימן תקנ"ו ס"ק ו') על מה שכתב בשו"ע דבשאר תעניות מותרים ברחיצה, וז"ל 'דבשעה שרצו וקבלו עליהם לצום בכל הארבע תענית הנ"ל לא קבלו עליהם שיהיו בחומר ת"צ כט"ב לפי שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה ובעל נפש יחמיר בכולן כמו בט"ב אלא שאם חל ליל טבילה יקיים עונתו, וגם בנעילת הסנדל לא יחמיר משום חוכא ואיטולא, וכן אם חל י' בטבת בע"ש אין להחמיר ברחיצה בחמין מפני כבוד השבת', עכ"ל.

ומסתבר דהכי נמי לא יחמיר שלא לאכול מלכה במוצאי שבת אע"פ שהוא יום התענית משום דבעל נפש לא יחמיר על עצמו במקום דאתי לידי קולא לבטל מצוה מדינא דגמ'.

וא"כ יש לעיין אם בשבת שחל בו י"ז בתמוז אם יחמיר לנהוג בדברים שבעל נפש מחמיר בו ב"ז בתמוז ובשבת ינהוג כן בצנעא כמו בת"ב שחל להיות בשבת שדעת מהר"ם מרוטנבורג שנוהג דברים שבצנעא כגון רחיצת כל גופו וכמש"כ הרמ"א (סימן תקנ"ד) הכי נמי ב"ז בתמוז ינהג דברים שבצנעא לבעל נפש, ולפ"ז גם אלו שנוהגין לטבול בכל שבת לא יטבילו בשבת זו וכמש"כ במנחת חינוך מצוה ש"ג בסופו, לענין טבילה בשבת שחל בו ת"ב להיות בו וז"ל והאשכנזים נוהגים כן ומוחים במי שהולך לטבול בשבת זה, עכ"ל.

אמנם כל זה לא יתכן כלל דהנה במנח"ח מצוה ש"ג בסופו כתב לייסד דבת"ב נאסר בכל איסורי אבילות שחייב בהם האבל, כדאיתא בסוף תענית כל מצוות הנהגות באבל נוהגות בת"ב אסור ברחיצה וכו', וגם נאסר בכל איסורי תענית של יו"כ, ושאר העניינים בת"ב חוץ מאכילה ושתיה, נאסרו גם משום התענית וגם משום אבילות, והביא ראיה דנאסר בשאר עניינים כיו"כ מהא דאיתא בפסחים דנ"ד ע"ב דר"א אסור בת"ב להושיט אצבעו במים. והרי אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן, שאיסור רחיצה דאבל אינו אלא לרחוץ כל גופו בצונן, ופניו ידיו ורגליו בחמין, וא"כ א"א לומר דאיסור רחיצה דת"ב נאסר רק משום אבל כמבואר בתענית (דף ל'), וע"כ דנאסר גם משום דיני תענית דיו"כ ולהכי אסור אפילו להושיט אצבעו במים.

וכדבריו כתב בחדושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם בהל' תענית דשאר עניינים בת"ב נאסר גם משום אבילות כמבואר בתענית (דף ל'). וגם נאסר משום תענית ידידי וכו"ה כמבואר בפסחים (דף נ"ד).

בזענעא בשבת זו, ולהכי לא שייך לאסור הרחיצה בשבת זו דאיסורי התענית אינו נוהג בשבת כלל.

חטא בני ישראל בבעל פעור

בפרשיות חומש במדבר קוראים הרבה על חטאי עם ישראל, על המתאוננים, המרגלים, קורח ועדתו, בעל פעור, והדברים מתמיהים כיצד כלל ישראל שראו את קריאת ים סוף ויצאו ממצרים חטאו בכל זה.

ומסופר שהחידושי הרי"ם ראה את אחד מהרב"ש שהי' עצוב מאוד, ושאלו לסיבת עצבותו והשיב שהוא קורא את חטאי עם ישראל וממש ליבו נשבר מזה, אמר לו החידושי הרי"ם בדרך צחות; שמהחטאים שלהם יצא תורה אך מהחטאים שלנו לא ייצא תורה...

ושמעתי שהיה גדול אחד שדיבר על קורח על יד ביתו של מרן הגרי"ז ואמר שקורח הי' אדם גדול וגאוותו הכשילתו. ופתח הגרי"ז את דלתו ואמר 'קורח אי'ז נישט קין אדם גדול, קורח אי'ז גיוען האפיקורס כופר בתורת משה וסגר את הדלת.

וידוע שהמגיד מדובנא אמר לגאון שהוא רוצה ברכה שיהי' לו יצה"ר כמו שיש לגאון, ואמר לו הגאון ח"ו אם היית יודע איזה יצה"ר יש לי לא היית יכול לעמוד בזה, אך מ"מ אכתי הדברים מתמיהים.

וראיתי בזה דבר נפלא לבאר את החטא של בעל פעור המוזכר בפרשת בלק, ממנהרי"ד מבעלזא (הרבי יששכר דב מבעלזא אביו של ר' אהרן זיע"א)⁶ בהקדם הגמ' בברכות (דף ה' ע"א) א"ר לוי בר חמא אמר רשב"ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחטאו.

וברש"י סנהדרין (ק"א ע"ב) בפירושו על מה שאמרו ולרוח משפט זה הרודה את יצרו ולגבורה זה המתגבר ביצרו וז"ל 'מרגיז יצר טוב על יצר הרע אם היצה"ר אומר לו עשה עבירה זו לא דיו שנמנע מן העבירה אלא הולך ועושה מצוה ומתגבר עדיף מרודה', עכ"ל, והיינו שכשהיצר רואה שכמפתה אותו לעבירה הרי הוא מוסיף מצוות עזבהו ואינו מפתהו יותר.

ועוד איתא בגמ' קידושין (דף ל' ע"ב) 'ואמר ר"ש בן לוי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנאמר אלוקים לא יעזבנו בידו', נמצא דהסיוע לרגזו על היצה"ר בא מהקב"ה ובמה הוא עוזרו י"ל ע"פ הגמ' (ברכות דף ז' ע"א) שהקב"ה כועס בכל יום דתניא ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכו'.

ובזה י"ל שאותו כעס דקדושה שיוצא בכל יום מהקב"ה זה מה שעוזר לכל אחד ואחד בכל יום להתגבר ולרגזו היצ"ט על יצה"ר.⁷

א"כ באותן הימים שרצה בלעם לקלל הי' חסר הכעס דקדושה של הקב"ה וא"כ הי' חסר ג"כ הכח לבני ישראל לרגזו על יצה"ר שמתגבר עליו ככל יום הנה בלעם הרשע התחכם ויעץ את בלק במעשה שטים והי' בטוח שיצליח בכל אופן דאם הקב"ה כועס הרי יודע לכוין אותה שעה ויקללם באותו רגע ואם לא יכעס הרי חסר בעולם הכעס דקדושה ואין לבני ישראל הסיוע מהקב"ה לרגזו על היצה"ר ממילא יוכל להכשילם בהתגברות היצה"ר וזהו כונת רש"י בפרשת בלק (כב יח) דאמר בלעם "אני ודאי נוצח".⁸

ובאמת מחמת כן נכשלו בבעל פעור, אבל פנחס הבין שחסר בעולם הכעס דקדושה מהקב"ה ע"כ התאזר בכח צדקתו להשלים אותו הכעס⁹ וע"י אותו כעס דקדושה מהצדיק הי' סיוע לשאר בני ישראל לרגזו על יצרם באותו עת.

וזה שאומר רש"י בנקמו את נקמתי והאיך הי' מעשה נקמתו ע"י שקצף תחת הקצף והכעס שהי' לי לקצוף כדי לסייע את בני ישראל שיוכלו לרגזו על יצה"ר אבל אני לא יכולתי לקצוף ואתה בקנאתך השלמת הכעס שהי' חסר באותו עת וזשאה"כ 'תחת אשר קנא לאלוקיו ויכפר על בני ישראל'. ע"כ דברי המהרי"ד זצוק"ל.

⁶ בקובץ נתיבות אור (ח"ג עמ' 263) כתב הרב אליהו ענגלנדר מפי הרה"ג ר' אברהם יצחק הכהן האללאנדער ז"ל בעל המחבר ראשית מוגדים על פמ"ג ועור ספרים על הש"ס ששמע התורה מכ"ק מרן מהר"ד ז"ל.

⁷ ויל"פ עפ"י את הפס': 'אֱלֹהִים שׁוֹפֵט צִדִּיק וְנָאֵל זֶעַם בְּכָל יוֹם' (תהלים ז יב) והנה דרשו חז"ל צדיקים יצר טוב שופטן (ברכות סא:); שהיצה"ט אומר לשמוע לאלקים וזהו אלקים שופט צדיק וזהו מוכח שאל זועם בכל יום.

⁸ ולכן כשבלעם אחר כל הקרבנות נוכח שא"א לעורר את זעם ה' אמר שאם כך כלל ישראל חסר להם יראת שמים בימים אלו א"כ אפשר להחטיאם בחטא. וזהו שאמר בלעם "ועתה איעצך" כלומר עתה שאין מידת הדין.

⁹ וזהו מה דאיתא במדרש (פר' בא) אמר הקדוש ברוך הוא בדין הוא שיטול שכרו דהא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום "מי הקדימיני ואשלם" דהלא האדם עושה המצות עם הכוחות שנתן לו הקב"ה אבל כאן אצל פנחס כביכול לא היה לו סיוע מלמעלה כלל כיון שלא היה כעס למעלה וא"כ נחשב המעשה -שלו לגמרי ע"כ מגיע לו שיטול שכרו (ספר מהרי"ד עמ' 156).